

היחידה: מצוות ההנהגה בחומש דברים - פרשנות ומקורות נוספים

מקור	נושא	3 יח"ל + 5 יח"ל	תוספת 5 יח"ל
	בין ארץ ישראל למדבר	דיון בהבדל העקרוני בין אי"י למדבר בנושא הנהגה (הוראת המקורות היא רשות)	
יז ח-ג	בית דין גדול וזקן ממרא		
	ההבדל בין בתי הדין של כל שבט לבה"ד הגדול - נושאים לשיפוט	רש"י ח	
	סמכות השופט	רש"י טי "אשר יהיה בימים ההם"	
	מחויבות לקבלת הפסיקה	רש"י י"א "לא תסור ימין ושמאל"	רמב"ן י"א
	זקן ממרא	רבינו בחיי י"ב רש"י י"ג	
יז יד - כ	מצוות המלך		
	מינוי מלך רשות או מצווה?	תוספתא סנהדרין רמב"ן י"ד	ספורנו י"ד
	מצוות החלות על המלך	רש"י ט"ז - י"ז רמב"ן ט"ז עד המילים "אבל יהיה מבטחו בה' יתברך" רש"י י"ח "את משנה התורה" רש"י כ "ולבלתי סור מן המצוה" "ולמען יאריך ימים"	רמב"ן כ- החשש ממידת הגאווה עיון בתנ"ך: שופטים ח' כב-כג שמו"א ח' ד-ח מל"א ג, ה-יד תהילים ע"ב- רשות
יח ט- כב	נביא		
	הנימוק לאיסור כישוף טי-י"ג	רש"י טי רש"י י"ב רש"י י"ג	רמב"ן ט-י"ב מהמילים: "וכאשר כלל הכתוב המעוננים והקוסמים..." עד "כאשר פירשתי"
	מקור הסמכות של הנביא י"ד - י"ח	רש"י י"ד רש"י ט"ו "מקרבך מאחיד כמוני" רמב"ן ט"ז (כולל ההפניה לדברים ה')	רשב"ם ט"ו "נביא מקרבך כמוני"
	גבולות הסמכות של הנביא י"ט - כ"ב	רש"י כ' רש"י כ"ב השוואה לירמיהו כ"ח	ספורנו כ"א-כ"ב
יח א-ח	כהנים		
		רש"י א (חילופי המשמעות של המילה נחלה)	
	מתנות כהנה	רש"י ד רש"י ו-ח	הכרת תפקידיהם של הכהנים בארץ, כפי שהם משתקפים בחומש דברים רש"י הירש פרק י"ח א'

מקראה

חומר לימודי המסומן עם - הוא ל-5 יחידות בלבד
חומר לימודי המסומן עם - הוא אינו כלול בחומר החובה, והינו בגדר העמקה.

יחידה: מצוות ההנהגה

מבוא ליחידה "מצוות ההנהגה" - בין ארץ ישראל למדבר

ביחידה זו נעיין במספר מצוות בחומש דברים העוסקות בהנהגה: שופט, מלך, נביא וכהן. צורת הנהגה החדשה עומדת לקום בא"י. את מצוות המלך, הנביא והשופט נבחן לאור ההבנה שאחת הנקודות המייחדות את חומש דברים היא המעבר מן המדבר לחיים בארץ ישראל. נאפיין את המנהיגות המיוחדת לה זכה עם ישראל במדבר, ונבחן את השווה והשונה בייעודם של המנהיגים העתידיים בארץ ישראל. לעומת המלך, הנביא והשופט, הנהגת הכהן (והלוי) הייתה קימת כבר במדבר, אך גם בהנהגה זו, וננסה להגדיר את תפקידם המיוחד דווקא בחיי עם ישראל בארצו.

במה תעסוק היחידה

בין ארץ ישראל למדבר	שופטים - בית דין גדול וקן ממרא	מצוות מלך	נביא - ייעודו, וממשיכו של משה	כהנים - דיניהם, ותפקידם בארץ
---------------------	--------------------------------	-----------	-------------------------------	------------------------------

מדבר מול ארץ ישראל

לפניך שלושה מקורות הדנים בהבדל בין ההשגחה של ה' על עם ישראל במדבר לבין ההשגחה של ה' בארץ ישראל. ננסה להגדיר לפי כל מקור מה הבדל העקרוני בין שני סוגי ההשגחה ולבחון איזו סוג השגחה עדיפה.

☒ ויקרא רבה כה

אמר רבי לוי: ... תרנגולת זו, כשאפרוחיה צעירים, היא כונסת אותם, ושמה אותם תחת כנפיה, מחממת להם, ועודרת לפניהם (מנקרת לפניהם באשפה). וכאשר הם גדלים, אחד מהם רוצה להתקרב אליה, והיא מנקרת לו בראשו ואומרת לו לך עזור באשפתך. כך כשהיו ישראל במדבר מ' שנה היה המן יורד, והבאר עולה להן, והשליו מצוי להן, וענני כבוד מקיפות אותן, ועמוד ענן מסיע לפניהם. כיון שנכנסו ישראל לארץ אמר להם משה: כל אחד ואחד מכם יטעון מכושו (על כתפו), ויצא ויטע לו נטיעות, כמו שכתוב: כי תבואו אל הארץ ונטעתם.

(מתרגום: ע"פ פירוש מתנות כהונה)

☒ הנצי"ב¹, העמק דבר, הקדמה לספר במדבר

...דעיקר זה הספר הוא מחליף ומשנה הליכות עם ה' בחיי העולם מאז שהגיעו לארץ ישראל מן הדרך שהלכו במדבר: שבמדבר היו מתנהגים ב"מדת תפארת" שהלך לימין משה, שהוא לגמרי למעלה מהליכות הטבע, ובארץ ישראל הלכו בדרך הטבע, בסתרי השגחת מלכות שמים ברוך הוא ["מידת מלכות"]. וזה השינוי התחיל עודם במדבר בשנת הארבעים כמו שביארנו בפרשת חקת. על פי זה השינוי נעשו מלחמות ישראל עם הכנעני ועם סיחון בדרך הטבע, וגם המטה לא היה עוד ביד משה תמיד אלא לעת הצורך לפי ההכרח, כמו שביארנו שם. ועל זה השינוי המצויין בזה הספר אמרו חז"ל בבראשית רבה פרשה ג': "ויבדל אלהים בין האור ובין החשך" (בראשית א, ד) - זה ספר במדבר, שהוא מבדיל בין יוצאי מצרים ובין באי הארץ", דבהליכות יוצאי מצרים היה אור השגחת ה' מופיע לעין כל, שהוא כבוד ה' ותכלית הבריאה. משא"כ בהליכות באי הארץ היתה ההשגחה מכוסה ורק המביט בעין יפה היה מרגיש בה כמו ההולך בחשכת לילה, או רק לפרקים היה נרגש ההשגחה לעין כל, כמו אור הברק המאיר חשכת הלילה...

¹ הנצי"ב, הרב נפתלי צבי יהודה ברלין, תקע"ז-תרנ"ג, (1816-1893). ראש ישיבת וולוז'ין, מגדולי רבני מזרח אירופה במאה ה-19. מספריו: העמק דבר - על התורה, משיב דבר - שו"ת, מרומי שדה - על הבבלי, אגרות הנצי"ב.

☒ **משך חכמה² דברים לב ג**

"כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלוקינו", פירוש על דרך מושכל, כי העיקר התכליתי אשר יתנהג האומה באופן טבעי מושגת פרטי. וזה כי יקצרו ויאספו דגנם, וראשית כל אשר לו, יובא בית ה' ולמשרתיו הקדושים. ושלוש פעמים בשנה יעזבו כל אשר להם תחת כנפי הביטחון האלקי ויבואו להיראות פני ה'.

וכאשר יישירו לכת תוסיף הארץ לתת פריה, ותהיה חיתת ה' על הגויים סביב, ובכל מפעל ומצעד יזכיר ויברך שם הבורא יתברך. וחיים כזה הוא חיים רוחניים, ויקר שעה אחת מכל חיי העולם הבא לכל מתבונן.

לא כן בימי משה אשר נפרצו גבולות הטבע ונהרסו מבצרי ההנהגה התמידית, רק לא פעלו מאומה, והמן יורד, וכל אחד רואה עמוד הענן וכבוד ה', וה' הולך לפניהם - הלזה יקרא תכליתי? הלא אין זה רק חיי העולם הבא, חיים של מלאכים, וכמאמרם ז"ל (מכילתא בשלה יז): לא ניתנה תורה אלא לאוכלי מן.

וכבר חז"ל בעמדם על ענין זה הפליגו לדבר ודרשו (סנהדרין כ, א) ברוח קדשם (משלי לא, כא) "שקר החן" - זה דורו של משה ויהושע, "והבל היופי" - זה דורו של חזקיה, שגם בו היה נס ופלא במפלת סנחריב וכיוצא בזה, בעמידת הצל וכיוצא בזה. "אשה יראת ה' היא תתהלל" - זה דורו של ר' יהודה ברבי אילעי שהיו ששה תלמידים מתכסים בטלית אחת ועוסקים בתורה (עכ"ל הגמרא)...

אך למה נצרכו לזה אם אין זה התכלית האמיתית? אולם כאשר יסוד התורה "אנכי" ו"לא יהיה לך", כן יסוד האמונה והאומה הוא ארבעים שנה האלו, כי בזמן כזה יכלו לפרש התורה היטב ולזכך נפשותם עד היותם יותר במעלה כאישים הנבדלים, והשרישו האמונה והנפש האלוקי בזרעם אחריהם. וגם זה המופת על האמת לקלי הדעת כמו שכתב רמב"ם. ולכך הוצרכו למשה. וזה באבות לא נראה הקדוש ברוך הוא בהנהגה ניסית, רק אברהם נתן "ארבע מאות שקל כסף עובר לסוחר" עבור כבדת ארץ. וזה (שמות ו, א) "ושמי ה' לא נודעתי להם".

1. קרא את המקורות שביחידה - ויקרא רבא, העמק דבר ומשך חכמה.
 - א. צבע: בצהוב - את תיאור חיי עם ישראל במדבר, ובירוק - את חיי עם ישראל בארצו.
 - ב. על כל מקור ומקור, כתוב בלשונך פסקה המתארת את השגחת ה' במדבר ובארץ ישראל (הדגש את ההבדל).
 - ג. עי"פ העולה ממקורות אלה, מהם היתרונות של כל אחת מדרכי ההשגחה? האם יש עדיפות לאחת מהן?
 - ד. המשך חכמה מגדיר את דור המדבר 'שקר החן'. מהו החן? מהו השקר? מדוע הוא מכנה אותו שקר/הבל? עי"פ הבנתך, מה תהיה עמדת הנצי"ב על הגדרה זו?

2. **שאלה למחשבה:** באיזו סוג של השגחה היית מעדיף לחיות? בהשגחה שהייתה במדבר או בהשגחה של ארץ ישראל?

² רבי מאיר שמחה הכהן מדווינסק, ליטא, תר"ג-תרפ"ו 1843-1926. מגדולי רבני מזרח אירופה בדור שלפני השואה. ספרו הגדול: "אור שמח" על הרמב"ם. אחרי מותו פורסמו חידושיו על התורה בשם "משך חכמה".

ההנהגה במדבר: משה - "איש האלוקים"

☒ הנצי"ב העמק דבר, הקדמה לספר במדבר

שבמדבר היו מתנהגים במידת "תפארת" שהלך לימין משה, שהוא לגמרי למעלה מהליכות הטבע.

למדנו על ההשגחה הנסית של הקב"ה על עמו בארבעים שנות המדבר. משה, רועם של ישראל, מתואר בחומש דברים כנציגה של אותה מנהיגות נסית: "וְזָאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בְּרַךְ מֹשֶׁה אִישׁ - הָאֱלֹקִים" (דברים לג, א). אומר על כך המדרש:

☒ דברים רבה פרשה יא

א"ר תנחומא...

דבר אחר: בשעה שעלה לרקיע איש, ומהו 'איש' לפני המלאכים, שכולן איש, ובשעה שירד מן הרקיע 'אלהים'. מנין? שכתוב: "וַיֵּרָא אֶהְרֹן וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מֹשֶׁה וְהֵנָּה קָרַן עֹר פָּנָיו וַיִּירָאוּ מִגִּשְׁתֵּי אֱלֹהִים" (שמות לד, ל).
 דבר אחר: בשעה שעלה לרקיע - 'אלהים', כשם שאין המלאכים אוכלין ושותין אף הוא לא אוכל ולא שותה, מנין? שנאמר: "וַיְהִי שָׁם עִם ה' אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה לָחֵם לֹא אָכַל וּמַיִם לֹא שָׁתָה" (שמות לד, כח).
 דבר אחר: מהו 'איש האלהים'. א"ר אבין מחציו ולמטה 'איש' מחציו ולמעלה ה'אלהים'.

המדרש מבטא את הפער שבין משה רבנו לבין כל בן אנוש ואת הייחודיות של מציאותו. מלבד היות משה במדרגה שונה מכל אדם הוא גם ריכז תחתיו סמכויות שונות של הנהגה.

מה בין ההנהגה במדבר לבין ההנהגה בא"י?

אחד המאפיינים המייחדים את הנהגת משה הוא היותו מנהיג רוחני, מנהיג מדיני-צבאי ומנהיג משפטי גם יחד.

3. הבא דוגמאות לכך שבמדבר משה היה המנהיג של שלושה תחומי הנהגה:

	א. משה כמנהיג רוחני (נביא)
	ב. משה כמנהיג מדיני-צבאי (מלך)
	ג. משה כמנהיג משפטי (שופט)

4. לעומת צורת ההנהגה שהייתה במדבר, בארץ ישראל אמורה לקום צורת הנהגה שונה. פרט מי אמור לקבל את כל אחד מתפקידי ההנהגה הבאים

	א. הנהגה רוחנית
	ב. הנהגה מדינית-צבאית
	ג. הנהגה משפטית

☒ **מתוך מאמרו של הרב תמיר גרנות "מערכת המצוות של ספר דברים"**

...ספרי שמות ובמדבר אינם אדישים להלכות מדינה וציבור. הם מתארים את התנהלותו של עם ישראל במדבר ומציירים מודל של שלטון. ממבט ראשון זהו שלטון שבראשו נביא - מלך - משה רבנו. הפרדת הרשויות שספר דברים מדבר עליה, בין נבואה למלכות ובין שתיהן למשפט וכהונה, אינה קיימת במדבר. משה הוא הנביא, השופט, המנהיג המדיני והמנהיג הרוחני גם יחד. אלא שלאמיתו של דבר, משה רבנו אינו שולט מכוחו ומעצמו. התורה מתארת שלטון אלוקי מוחלט, שמשה רבנו הוא המוציא אותו אל הפועל. משמעותו של שלטון כזה היא שכל התנהגות שלילית של העם זוכה לטיפול ישיר של הקב"ה.

... דוגמא בולטת לכך היא העובדה שסוגיות משפטיות קשות - כמו, לדוגמא, שאלות המקושש, המקלל, בנות צלפחד והטמאים בפסח - מופנות אל הערכאה הגבוהה ביותר, הלא היא הקב"ה בכבודו ובעצמו. כאשר ה' שולט בעמו באופן ישיר, ללא תיווך, אין משמעות לכל רשות שלטונית אחרת. ה' נלחם, ה' שופט וה' מעניש. ייחודה של נבואת משה אינו רק בקבלת התורה ובמעמדו של משה, אלא גם במבנה השלטוני שנהג בימיו. כיוון שמשה הוא נאמן ביתו של ה', וה' מדבר עמו כדבר איש אל רעהו, לכן יכול משה להנהיג את העם כשליח ה' ממש, ואין עוד צורך בשום מערכת מתווכת.

5. עיין בדברים שכתב הרב תמיר גרנות, וענה על השאלות:

- א. מה מאפיין את הנהגתו של משה רבינו ובמה היא שונה מן ההנהגה שעומדת להיות בארץ ישראל?
- ב. על פי הכתוב, מהי העוצמה המאפיינת את הנהגת משה? מה גרם לכך שתפקידי ההנהגה במדבר התרכזו באדם אחד?
- ג. ראינו את מאפייני תקופת המדבר מול מאפייני חיי עם ישראל בארצו; על פי הבנתך, מדוע משה איש האלוקים לא ממשיך להנהיג את העם בארץ ישראל (התעלם מן הטעם שמשה חטא בחטא במי מריבה)?

מצוות ההנהגה בחומש דברים - בטרם קריאת הפסוקים

בתהליך שתיארנו, הנהגתו של משה 'איש האלוקים' מתפצלת ומועברת אל מספר מנהיגים, העתידים לפעול כל אחד בתחומו בתוך מציאות של חיי עם ישראל בארצו.

- מהם האתגרים הניצבים בפני המנהיגות העתידית?
- מהן הסכנות הצפויות לה?

נפנה ללימוד מצוות ההנהגה בחומש דברים.

נלמד היטב את הפסוקים, נעיין בפרשנות, ונשתדל להבין מתוכם מה משמעות המעבר מהנהגת משה להנהגה בארץ ישראל, מהן הסמכויות המוקנות למנהיגים, ובאילו מצבים התורה גם תוחמת את סמכותם.

יחידה: מצוות ההנהגה

בין ארץ ישראל למדבר	שופטים - בית דין גדול וזקן ממרא	מצוות מלך	נביא - ייעודו, וממשיכו של משה	כוהנים - דיניהם, ותפקידם בארץ
---------------------	---------------------------------	-----------	-------------------------------	-------------------------------

שופטים - בית הדין הגדול וזקן ממרא (פרק יז, פסוקים ח-יג)

דברים יז

(ח) כִּי יִפְּלֹא מִמֶּךָ דָּבָר לְמִשְׁפָּט בֵּין דָּם לְדָם בֵּין דִּין לְדִין וּבֵין נָגַע לְנָגַע דְּבָרֵי רִיבַת בְּשַׁעֲרֶיךָ

וְקָמְתָּ וְעָלִיתָ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ :

(ט) וּבָאתָ אֶל הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְאֶל הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בְּיָמֵיכֶם וְדַרְשֶׁתָּ וְהִגִּידוּ לְךָ אֵת דְּבַר הַמִּשְׁפָּט :

(י) וְעָשִׂיתָ עַל פִּי הַדָּבָר אֲשֶׁר יִגִּידוּ לְךָ מִן הַמָּקוֹם הַהוּא אֲשֶׁר יִבְחַר ה' וְשִׁמְרָתָּ לַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר יֹרֹד :

(יא) עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יֹרֹד וְעַל הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר יֹאמְרוּ לְךָ תַּעֲשֶׂה לֹא תִסּוּר מִן הַדָּבָר אֲשֶׁר יִגִּידוּ לְךָ זְמִין וּשְׂמָאל :

(יב) וְהָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְּזָדוֹן לְבִלְתִּי שָׁמַע אֶל הַכֹּהֵן הַעֹמֵד לְשַׁרְתֵּךְ שָׁם אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ אוֹ אֶל הַשֹּׁפֵט

וּמֵת הָאִישׁ הַהוּא וּבַעֲרַתְּ הָרַע מִיִּשְׂרָאֵל :

(יג) וְכָל הָעָם יִשְׁמְעוּ וְיִרְאוּ וְלֹא יִזְדוֹן עוֹד : ס

העם נידרש כאן להבנה חדשה, כי התורה באמת נמסרה ממקורה האלוקי לידי החכמים, וכי ההישמעות לדבריהם היא היא שתאפשר את קיומה של התורה לאורך הדורות. הפסוקים מראים זאת בכך שהם מרחיבים ומעצימים את הסמכות הטוטאלית של בית הדין הגדול.

☒ ההליך השיפוטי במדבר לעומת ההליך השיפוטי בארץ ישראל

בארץ ישראל	במדבר
<p>דברים יז</p> <p>(ח) כִּי יִפְּלֹא מִמֶּךָ דָּבָר לְמִשְׁפָּט בֵּין דָּם לְדָם בֵּין דִּין לְדִין וּבֵין נָגַע לְנָגַע דְּבָרֵי רִיבַת בְּשַׁעֲרֶיךָ וְקָמְתָּ וְעָלִיתָ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ :</p> <p>(ט) וּבָאתָ אֶל הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְאֶל הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בְּיָמֵיכֶם וְדַרְשֶׁתָּ וְהִגִּידוּ לְךָ אֵת דְּבַר הַמִּשְׁפָּט :</p>	<p>שמות יח</p> <p>(כה) וַיִּבְחַר מֹשֶׁה אֲנָשִׁי חֵיל מִכָּל יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן אֹתָם רְאשִׁים עַל הָעָם שָׂרֵי אֲלָפִים שָׂרֵי מֵאוֹת שָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי עֶשְׂרֹת :</p> <p>(כו) וְשִׁפְטוּ אֵת הָעָם בְּכָל עֵת אֵת הַדָּבָר הַקָּשֶׁה וַיְבִיאוּן אֶל מֹשֶׁה וְכָל הַדָּבָר הַקָּשׁוֹן יִשְׁפוטוּ הֵם :</p>
	<p>במספר מקומות בתורה אנו לומדים על מצבים בהם נתעלמה הלכה ממשה רבנו. הדרך בה לומד משה את ההלכה היא בנבואה. מספר דוגמאות לכך:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ המקלל (ויקרא כד, י-כג) ▪ פסח שני (במדבר ט, ה-יד) ▪ המקושש (במדבר טו, לב-לו) ▪ בנות צלפחד (במדבר כז, א-יא).

1. עיין בפסוקים שבספר שמות יח ובפסוקים שבפרק יז (שבטבלה). מה ההבדל המעשי בין דרכי פתרון לשאלות הלכתיות ושיפוטיות במדבר לבין פתרון לשאלות אלו בארץ ישראל. ומה המשמעות של הבדל זה?

2. במדבר הפתרון לשאלות הלכתיות והשיפוטיות היו מאת משה - מאת נביא ה', כלומר תשובות ישירות מאת ה', לעומת זאת בארץ ישראל הנבואה אינה מספקת יותר תשובות לשאלות הלכתיות או שיפוטיות (הדבר אף אסור מבחינה הלכתית), מצב זה יכול ליצור תחושה מוטעית שהפתרונות הניתנים בארץ ישראל ע"י בית הדין הגדול אינם מאת ה' אלא פתרונות אנושיים. עיין בדברים יז ח-ט, והסבר כיצד התורה, נתנה מענה לתחושה זו. **הוכח את תשובתך בכתוב.**

חתימת נבואת משה

ויקרא כז, לד

אֵלֶּה הַמִּצְוֹת אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַר סִינַי:

ספרא בחוקותי ג

אלה המצוות - שאין נביא רשאי לחדש עוד דבר מעתה.

3. לפי הספרא, מה ההבדל המהותי בין נבואת משה לנבואות של כל הנביאים שבאו אחריו?

השוואה בין מצוות השופטים בספר דברים, בפרק יז לבין פרק טז

דברים יז	דברים טז
(ח) כי יפלא ממך דבר למשפט בין דם לדם בין דין לדין ובין נגע לנגע דברי ריבת בשעריך וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר ה' אלהיך בו: (ט) ובאת אל הכהנים הלויים ואל השפט אשר יהיה בימים ההם ודרשת והגידו לך את דבר המשפט: (י) ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך מן המקום ההוא אשר יבחר ה' ושמרת לעשות ככל אשר יורוד: (יא) על פי התורה אשר יורוד ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל: (יב) והאיש אשר יעשה בזדון לבלתי שמע אל הכהן העמד לשורת שם את ה' אלהיך או אל השפט ומת האיש ההוא ובערת הרע מישראל: (יג) וכל העם ישמעו ויראו ולא יזידון עוד: ס	(יח) שפטים ושטרס תתן לך בכל שעריך אשר ה' אלהיך נתן לך לשבטיך ושפטו את העם משפט צדק: (יט) לא תטה משפט לא תכיר פנים ולא תקח שחד כי השחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים: (כ) צדק צדק תרדף למען תחיה וירשת את הארץ אשר ה' אלהיך נתן לך:

4. יש לשים לב, שהפסוקים שלנו - בדברים יז, הם המשך לפרק ט"ז, יח-כ. הפסוקים שם העוסקים במינוי שופטים והקמת **בתי-דין אזוריים**. ואילו הפסוקים אצלנו, בדברים יז, עוסקים **בבית הדין הגדול**. השווה בין שתי הפרשיות, וציין שלוש מצוות שמוסיפה הפרשה שלנו בענייני שופטים על האמור בדברים טז, יח-כ?

נושאים שבהם דן בית הדין הגדול

דברים יז, ח

כִּי יִפְלֵא מִמֶּךָ דָּבָר לְמִשְׁפָּט בֵּין דָּם לְדָם בֵּין דִּין לְדִין וּבֵין נֹגַע לְנֹגַע דְּבָרֵי רִיבֹת בְּשַׁעֲרֶיךָ וְקִמְתָּ וְעָלִיתָ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ:

רש"י

כי יפלא - כל הפלאה לשון הבדלה ופרישה, שהדבר נבדל ומכוסה ממך.
 בין דם לדם - בין דם טמא לדם טהור.
 בין דין לדין - בין דין זכאי לדין חייב.
 בין נגע לנגע - בין נגע טמא לנגע טהור.
 דברי ריבות - שיהיו חכמי העיר חולקים בדבר, זה מטמא וזה מטהר זה מחייב וזה מזכה.

5. עיין בפסוק ח' ובדברי רש"י, וענה:

- א. באילו תחומים דן בית הדין הגדול בירושלים שיושב בירושלים - בבית המקדש?
 ב. מה הם שני המצבים שבהם מגיעים לדיון בבית הדין הגדול בירושלים? **בסס את תשובתך על הכתוב.**

סמכות השופט

דברים יז, ט

וּבָאתָ אֶל הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְאֶל הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בְּיָמֵימָם הֵהֱמָה וְדַרְשֶׁתָּ וְהִגִּידוּ לְךָ אֵת דְּבַר הַמִּשְׁפָּט:

רש"י

ואל השופט אשר יהיה בימים ההם - ואפילו אינו כשאר שופטים **שהיו לפניו** אתה צריך לשמוע לו. אין לך אלא שופט שבימך.

בבלי ראש השנה כ"ה ע"ב

"משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו", שקל הכתוב שלשה קלי עולם (גדעון, שמשון ויפתח)³ כשלשה חמורי עולם. לומר לך ירובעל (גדעון) בדורו כמשה בדורו, בָּיָן (שמשון - ע"פ חז"ל) בדורו כאהרן בדורו, יפתח בדורו כשמואל בדורו. ללמדך שאפילו קל שבקלין ונתמנה פרנס על הצבור הרי הוא כאביר שבאבירים. ואומר "ובאת אל הכהנים הלויים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם" (דברים יז, ט), וכי תעלה על דעתך שאדם הולך אצל הדיין שלא היה בימיו? הא אין לך לילך אלא אצל שופט שבימיו, ואומר: "אל תאמר מה הָיָה? שְׁהֵימִים הָרֵאשִׁימִים הָיוּ טוֹבִים מֵאַלְהָה" (קהלת ז, ט).

במדבר היווה משה סמכות שיפוטית, ובשלב מאוחר יותר - ערכאה שיפוטית עליונה. הציווי למנות שופטים ולהישמע לשופטים משמעותו הפקדת התורה, כולל סמכויות הפסיקה ליחיד ולציבור, בידיים אנושיות, (תוך מודעות לכך שלא בכל דור יקומו חכמים ברמה הגבוהה ביותר, ועדיין - מצווה להישמע להם).

6. מה מוסיפות המילים "אשר יהיה בימים ההם" (ט') - המובנות מאליהן לכאורה? איזו מחשבה מוטעית באה התורה לעקור ע"י תוספת מילים אילו? (היעזר גם בדברי הגמרא במסכת ראש השנה).

³ שמואל א פרק יב, יא: "וַיִּשְׁלַח ה' אֶת יְרֻבְעֵל וְאֶת בְּדוֹן וְאֶת יַפְתָּח וְאֶת שְׁמוּאֵל וַיִּצַּל אֶתְכֶם מִיַּד אֲבוֹיְכֶם מִסָּבִיב וַתֵּשְׁבוּ בְּטַח".

מחויבות לקבלת הפסיקה של בית הדין בגדול

דברים יז

(י) וְעִשִּׂיתָ עַל פִּי הַדָּבָר אֲשֶׁר יִגִּידוּ לְךָ מִן הַמִּקּוֹם הַהוּא אֲשֶׁר יִבְחַר ה' וְשָׁמַרְתָּ לַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר יֹרֹד :
(יא) עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יֹרֹד וְעַל הַמְּשֻׁפָּט אֲשֶׁר יֹאמְרוּ לְךָ תַּעֲשֶׂה לֹא תִסּוּר מִן הַדָּבָר אֲשֶׁר יִגִּידוּ לְךָ יָמִין וּשְׂמָאל :

רמב"ם, הלכות ממרים פרק א הלכה א

בית דין הגדול שבירושלים הם עיקר תורה שבעל פה, והם עמודי ההוראה, ומהם חוק ומשפט יוצא לכל ישראל ועליהן הבטיחה תורה שנאמר "על פי התורה אשר יורוד" - זו מצות עשה. וכל המאמין במשה רבנו ובתורתו **חייב לסמוך מעשה הדת עליהן ולישען עליהן**.

רש"י דברים פרק יז פסוק יא

ימין ושמאל - אפילו אומר לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין, וכל שכן שאומר לך על ימין - ימין ועל שמאל - שמאל.

○ רמב"ן דברים יז, יא

והצורך במצוה הזאת גדול מאד, כי התורה נתנה לנו בכתב, וידוע הוא שלא ישתוו הדעות בכל הדברים הנולדים (המתחדשים במהלך הדורות), **והנה ירבו המחלוקות ותעשה התורה כמה תורות**. וחתך (פסק) לנו הכתוב הדין, שנשמע לבית דין הגדול העומד לפני השם במקום אשר יבחר בכל מה שיאמרו לנו בפירוש התורה, בין שקבלו פירושו עד מפי עד ומשה מפי הגבורה, או שיאמרו כן לפי משמעות המקרא או כוונתה, **כי על הדעת שלהם הוא נותן להם התורה**, אפילו יהיה בעיניך כמחליף הימין בשמאל.
וכל שכן שיש לך לחשוב שהם אומרים על ימין שהוא ימין, **כי רוח השם על משרתי מקדשו ולא יעזוב את חסידיו, לעולם נשמרו מן הטעות ומן המכשול**.

7. הרמב"ן מפרש את דברי רש"י, ומנמק את הצורך בציות לבית הדין הגדול גם כשהאדם בטוח שהם טועים.

א. מהו הנימוק הפרקטי?

ב. מהו הנימוק המהותי?

☒ רמב"ן דברים יז, יא

ימין ושמאל - אפילו אם אומר לך על ימין שהוא שמאל או על שמאל שהוא ימין, לשון רש"י. **וענינו, אפילו תחשוב בלבך שהם טועים**, והדבר פשוט בעיניך כאשר אתה יודע בין ימינך לשמאלך, **תעשה כמצותם**, ואל תאמר איך אוכל החלב הגמור הזה או אהרוג האיש הנקי הזה?
אבל תאמר: כך צוה אותי האדון (הקב"ה) המצוה על המצוות, שאעשה בכל מצוותיו ככל אשר יורוני העומדים לפניו (בית דין הגדול) במקום אשר יבחר **ועל משמעות דעתם** (ע"פ הבנתם) **נתן לי התורה אפילו יטעו**, וזה כענין רבי יהושע עם ר"ג ביום הכיפורים שחל להיות בחשבונו (ר"ה כה א).

8. מהו הנימוק ההלכתי, לשאלה מדוע יש צורך בציות לבית הדין הגדול גם כשהאדם בטוח שהם טועים?

9. לפניך שני קטעי פרשנות (רמב"ן וספר החינוך), איזה קטע מתאים יותר לנימוק המתאים יותר לנימוק המהותי?

☒ רמב"ן שמות כא, ו

"והגישו אדניו אל האלהים" - לב"ד... ואמר ר"א כי נקראו השופטים 'אלהים' - בעבור שהם מקיימי משפטי האלהים בארץ ולדעתי יאמר הכתוב ... "עד האלהים יבא דבר שניהם" (שמות כב ח), לרמוז כי האלהים יהיה עמהם בדבר המשפט, הוא יצדיק והוא ירשיע וזהו שאמר "אשר ירשיעון אלהים..." (שם) וכן אמר הכתוב "אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפוט" (תהלים פב א), כלומר בקרב עדת אלהים ישפוט, כי האלהים הוא השופט ... אלא בשעה שהדיין יושב ודן באמת, כביכול מניח הקב"ה שמי השמים ומשרה שכנתו בצדו, שנאמר (שופטים ב יח) "כי הקים ה' להם שופטים והיה ה' עם השופט".

☒ ספר החינוך, מצוה תצ"ו

כלומר, שאפילו יהיו הם טועים בדבר אחד מן הדברים⁴, אין ראוי לנו לחלוק עליהם, אבל (עדיף ש) נעשה כטעותם, וטוב לסבול טעות אחד ויהיו הכל מסורים תחת דעתם הטוב תמיד, ולא שיעשה כל אחד ואחד כפי דעתו, שבזה יהיה חורבן הדת וחלוק לב העם והפסד האומה לגמרי.

זקן ממרא

דברים יז

(יב) וְהָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְּזִדּוֹן לְבַלְתִּי שְׂמֵעַ אֶל הַכֹּהֵן הַעֹמֵד לְשִׁרְתֵּךְ שֵׁם אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ אוֹ אֶל הַשֹּׁפֵט וּמַת הָאִישׁ הַהוּא וּבְעֶרְתָּ הָרַע מִיִּשְׂרָאֵל :
(יג) וְכָל הָעָם יִשְׁמְעוּ וְיִרְאוּ וְלֹא יִזְדוֹן עוֹד : ס

רבנו בחיי

והאיש אשר יעשה בזדון: והוא חכם מחכמי ישראל שירצה לחלוק עם ב"ד הגדול ועשה הוראה לעצמו (פסק הלכה לאחרים ע"פ דעתו) שלא כדעת הב"ד הגדול בדבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת, הוא הנקרא "זקן ממרא" והוא חייב מיתתו. ומת האיש ההוא. ימיתוהו בית דין.

10. עיין בפסוק יב ובדברי רבינו בחיי, וענה:

- א. מיהו "האיש אשר יעשה בזדון" (מה ההגדרה של "זקן ממרא")?
- ב. באילו הלכות הוא חלק?
- ג. מדוע עונשו כה חמור?

עונשו של הזקן ממרא

רש"י דברים יז, יג

וכל העם ישמעו - מכאן שממתינין לו עד הרגל וממיתין אותו ברגל.

11. רש"י אומר שממתינים עם עונשו של ה"זקן ממרא" וממיתים אותו ברגל, מדוע?

⁴ העמקה: האם יכול להיות שבית הדין הגדול טועה? פשוט שכן, הרי יש קורבן הנקרא "פר העלם דבר של ציבור" שהוא דוגמה לאחריות של בית דין הגדול. הפר מכפר על טעות בהלכה של בית הדין הגדול, כאשר הורה לעם ישראל הלכה לא נכונה, והעם חטאו. במקרה כזה הקורבן מוקרב על ידי חכמי בית הדין עצמו, ולא על ידי החוטאים שעשו עבירה בעקבות הוראת בית הדין.

יחידה: מצוות ההנהגה

בין ארץ ישראל למדבר	שופטים - בית דין גדול וזקן ממרא	מצוות מלך	נביא - ייעודו, וממשיכו של משה	כוהנים - דיניהם, ותפקידם בארץ
---------------------	---------------------------------	-----------	-------------------------------	-------------------------------

מצוות המלך (פרק יז, פסוקים יד-כ)

דברים יז

(יד) כי תבא אל הארץ אשר ה' אלהיך נתן לך וירשתה וישבתה בה ואמרתי אשימה עלי מלך ככל הגוים אשר סביבתי:
 (טו) שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלהיך בו מקרב אחיך תשים עליך מלך
 לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא:
 (טז) רק לא ירבה לו סוסים ולא ישיב את העם מצרימה למען הרבות סוס
 וה' אמר לכם לא תספון לשוב בדרך הזה עוד:
 (יז) ולא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו וקסוף וזהב לא ירבה לו מאד:
 (יח) והיה כשבתו על כסא ממלכתו וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר מלפני הכהנים הלויים:
 (יט) והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו
 למען ילמד ליראה את ה' אלהיו לשמור את כל דברי התורה הזאת ואת החקים האלה לעשתם:
 (כ) לבתתי רום לבבו מאחיו ולבתתי סור מן המצנה ימיו ושמואל
 למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל: ס

מבוא

תפקידי השופט והנביא הם המשך תפקידי המובהקים של משה - משה מוגדר בתורה כשופט וכנביא. בהשוואה לאלו, תפקיד המלך הוא תפקיד מנהיגות חדש לגמרי. אמנם משה היה מנהיגו של העם, מנהיגות שנבעה מהיותו השופט והנביא, מהיותו שליח ה', אך בשום מקום בפשט הכתובים לא הוגדר כמלך⁵.
 תפקיד השופט ותפקיד הנביא, הם תפקידים שמייצגים את דבר ה'. לכן דאגת התורה היא רק שאכן מדובר בשליח נאמן. לעומתם, תפקיד המלך הוא תפקיד של שלטון, שלטון האדם, ובמובן הזה הוא יכול להיות הניגוד הגדול ביותר לשלטונו של הקב"ה על עם ישראל. כך אנו לומדים מדברי ה' אל שמואל "לא אותך מאסו...". לכן, פרשיית המלך סובבת כולה על ההגבלות שימנעו את שיגעון הגדלות של המלך, שיציג את עצמו כאלטרנטיבה לשלטונו של ה', כפי שאנו מוצאים רבות אצל המלכים בתנ"ך ומחוצה לו.
 פרשת המלך בספר דברים הוא נקודת בירור מובהקת של המעבר מהשלטון ה"ניסי" - במדבר, לשלטון ה"טבעי" - בא"י. נקודה זו מתקשרת לרעיון שלמדנו במבוא ליחידה. הרעיון הוא: כמו שבא"י העם נדרש, לדאוג בכוחות עצמו לפרנסה ע"י עבודה בשדה ובעיר, לדאוג לעצמו לביטחון - להקים צבא, ולפתור בעצמו בעיות משפטיות - הלכתיות, ע"פ בית הדין הגדול בירושלים, כלומר להתנהל בדרך טבעית, כך גם העם נדרש בא"י להקים שלטון שמתנהל בדרכי הטבע - שלטון אנושי. היות שבימים ההם צורת השלטון הטבעית והאנושית (המקובלת בעולם), הייתה מלוכה, לכן עליהם למנות מלך בשר ודם.

⁵ העמקה: למעט הפסוק: "ויהי בישרון מלך בהתאסף ראשי עם נחד שבטי ישראל" (דברים לג ה), שלפי האבן עזרא שם, הכוונה למשה: "מלך - הוא משה ששמעו ראשי עם התורה מפורשת מפיו והטעם כי הוא היה כמלך".

מינוי מלך רשות או מצווה?

תוספתא סנהדרין ד', הלכה ג'

ר' יהודה אומר שלוש מצוות נצטוו ישראל בביאתן לארץ:

נצטוו למנות להן מלך⁶, ולבנות להן בית הבחירה ולהכרית זרעו של עמלק, שנאמר: "תִּמְחָה אֶת זֵכֶר עֲמֶלֶק"⁷; שנאמר: "לְשָׁכְנוּ תִדְרְשׁוּ וּבֵאתָ שָׁמָּה"⁸. אם כן למה נענשו בימי שמואל (למה שמואל הוכיח אותם על בקשתם)? אלא לפי שהקדימו על ידו⁹.

ר' נהוראי (ובגרסה אחרת רבי יהודה) אומר לא נאמרה פרשה [זו] אלא מפני תרעומת שנאמר (דברים יז) "וְאָמַרְתָּ אֲשִׁימָה עָלַי מֶלֶךְ" [כלומר רק בגלל התלונה (התרעומת) של העם שתיאמר בעתיד ה' מסכים בדיעבד למינוי של מלך].

1. מה הן שתי הדעות המובאות בגמרא בעניין מינוי מלך?

2. על אילו מילים בכתוב אפשר לבסס כל אחת מהדעות הללו? נמק.

רמב"ן דברים יז, יד

ואמרת אשימה עלי מלך - על דעת רבותינו (ספרי ראה סז, סנהדרין כ ב) כמו ואמור "אשימה עלי מלך". והיא מצות עשה שיחייב אותנו לומר כן אחר ירושה וישיבה, כלשון "ועשית מעקה לגגך" (להלן כב ח), וזולתם. והזכיר "ואמרת", כי מצוה שיבוא לפני הכהנים הלויים ואל השופט ויאמרו להם: רצוננו שנשים עלינו מלך.

ולפי דעתי עוד, שגם זה מרמיזותיו על העתידות, שכן היה כששאלו להם את שאול אמרו לשמואל (ש"א ח ה) "שימה לנו מלך לשפטנו ככל הגוים", וכן כתוב (שם, פסוק כ) "והיינו גם אנחנו ככל הגוים ושפטנו מלכנו" וגו', כי מה טעם שתאמר התורה במצוה "ככל הגוים אשר סביבותי", ואין ישראל ראויים ללמד מהם ולא לקנא בעושי עולה?! אבל זה רמז לענין שיהיה, ולכך באה הפרשה בלשון הבינוני (ולא בציווי), כאשר פירשתי כבר (לעיל ד כה).

3. עיין בדברי הרמב"ן, וענה:

א. לפי חז"ל (דעת רבותינו) והרמב"ן, מינוי מלך הוא רשות או מצווה?

ב. מה הקושי שמעלה הרמב"ן על המילים "וְאָמַרְתָּ אֲשִׁימָה עָלַי מֶלֶךְ כְּכֹל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבֹתַי"?

ג. כתוב בלשונך את שתי התשובות של הרמב"ן לשאלה זו?

⁶ "כי תבא אל הארץ... וירשתה וישבתה בה... [רק אז] שום תשים עליך מלך" (דברים יז, יד-טו).

⁷ "והיה בהניח ה' אלהיך לך מלך איבד מסביב בארץ אשר ה' אלהיך נתן לך נחלה לרשתה [רק אז] תמחה את זכר עמלק מתחת השמים" (דברים כה, יט).

⁸ "כי אם אל המקום אשר יבחר ה' אלהיכם מכל שבטיכם לשום את שמו שם לשכנו תדרשו ובאת שמה... וצברתם את החרון וישבתם בארץ... [רק אז] והיה המקום אשר יבחר ה' אלהיכם בו לשכון שמו שם" (דברים יב, ה-יא).

⁹ פירושים רבים הוצעו למשפט "לפי שהקדימו על ידן" אחד הפירושים הוא של המלבי"ם פירוש שנראה בהמשך - מכל מקום לפי כל הפירושים מדובר שהם שאלו בצורה לא נכונה.

○ ספורנו דברים יז, יז

"אשימה עלי מלך ככל הגוים" - שתהיה המלכות לו ולזרעו, לא כענין השופטים שהיה השופט מולך הוא בלבד, אבל לא זרעו אחריו. ועל מנוי שופט למלך בזה האופן נצטוו בביאתם לארץ (ע"י משה), כאמרו: "ולא תהיה עדת ה' כצאן אשר אין להם רועה" (במדבר כז, יז). אמנם שיהיה כמלכי הגוים מחזיק במלכות הוא וזרעו נמאס אצל האל יתברך. אבל צוה שכאשר יקשו ערפם להעמיד להם מלך בזה האופן, (שגם זרעו ימלוך אחריו) לא יבחרו אלא אדם כשר שיבחר בו ה' (פסוק טו), ולא יעביר ישראל על דת, ושלא יהיה איש נכרי, אף על פי שיהיה אדם כשר, ואף על פי שיהיה גבור ואיש מלחמה.

וכאשר חטאו בשאלת המלך שימלוך הוא וזרעו "ככל הגוים" (שמואל-א-ה, ה), היה העונש עליהם בתקלות הקורות להמון בשביל המלך, כאמרו: "וצעקתם ביום ההוא מפני מלככם אשר בחרתם לכם, ולא יענה ה' אתכם ביום ההוא" (שמואל-א, ה, יח), וכאמרו: "אתן לך מלך באפי, ואקח בעברתי" (הושע יג, יא).

והיה הרשות במנוי המלך כמו שהיה הרשות ביפת תואר, אשר רמז שסופו לשנאתה ולהוליד ממנה בן סורר ומורה, כמו שקרא לדוד בדבר אבשלום (שנשא את מעכה בת תלמי מלך גשור שהייתה בת יפת תואר ויצא ממנו אבשלום).

4. עיין בדברי הספורנו, וענה לפיו:

א. האם מינוי מלך הוא מצווה או רשות?

ב. מה ההבדל העיקרי בין הנהגה של שופט לבין הנהגה של מלך?

ג. מהי ההנהגה הרצויה לפי התורה? ומהי ההוכחה שהספורנו מביא ממשה?

ד. מדוע התורה מאפשרת הנהגה של מלך? ומה הם התנאים של התורה כדי שתקום הנהגה כזו?

ה. מה הדמיון שמוצא הספורנו, בסוף דבריו, בין מצוות "יפת תואר" למצוות "מינוי מלך"?

ו. לפי דעתך, מה היתרון ומה החיסרון של הנהגת "שופט" לעומת הנהגת "מלך"?

5. עיין שוב בדברי הרמב"ן והספורנו: כיצד כל אחד מהן מבאר את האמירה של העם "אשימה עלי מלך ככל הגוים"?

שאלת סיכום - מינוי מלך רשות או מצווה?

6. ראינו שה"כ ארבע דעות העוסקות בשאלה - האם מינוי מלך היא מצווה או רשות. מיין אותן לשתי קבוצות ומה הביסוס של כל שיטה בכתוב.

מינוי מלך	מצווה	רשות
שם החכם		
הביסוס בכתוב		

שיטת הנצי"ב במצוות מינוי מלך

☒ הנצי"ב, העמק דבר, דברים יז, יד

"ואמרת: אשימה עלי מלך" - אין הפירוש "אמירה" כמשמעו בפה, אלא כלשון: "ואמרת אוכלה בשר" (דברים יב, כ) וכדומה. אכן, לפי לשון זה היה במשמע שאין זה מצווה במוחלט למנות מלך אלא רשות, כמו 'ואמרת אוכלה בשר'; והרי ידוע בדברי חז"ל דמצווה למנות מלך! ואם כן, למה כתיב 'ואמרת'? ונראה, דמשום דהנהגת המדינה משתנה (כי הדבר תלוי ברצון העם): אם מתנהג על פי דעת מלוכה או על פי דעת העם ונבחרים. ויש מדינה שאינה יכולה לסבול דעת מלוכה, ויש מדינה שבלא מלך הרי היא כספינה בלי קברניט. ודבר זה אי אפשר לעשות על פי "מצוות עשה", שהרי בעניין השייך להנהגת הכלל נוגע לסכנת נפשות שדוחה "מצוות עשה", משום הכי לא אפשר לצוות בהחלט למנות מלך, כל זמן שלא עלה בהסכמת העם לסבול עול מלך, על פי שרואים מדינות אשר סביבותיהם מתנהגים בסדר יותר נכון, או אז "מצוות עשה" לסנהדרין למנות מלך... ומשום הכי כתיב 'ואמרת', שיהא העם מבקשים כך, אז 'שום תשים'. ומכל מקום, אין סנהדרין מצווים עד שיאמרו העם שרוצים הנהגת מלך. ומשום הכי כל משך שלוש מאות שנה שהיה המשכן נבחר בשילה לא היה מלך, והיינו שלא היה בזה הסכמת העם.

7. כיצד מסביר הנצי"ב את הסתירה בפסוקים שמצד אחד משתמע מהם שמינוי מלך - מצווה וחובה שנאמר: "שום תשים עליך מלך" מצד שני - רשות: שנאמר: "ואמרת אשימה עלי מלך"?

מלבי"ם: מלך מייצג הנהגה טבעית (ופירוש לדברי התוספתא "למה נענשו בימי שמואל אלא לפי שהקדימו על ידן)

☒ התורה והמצוה, פירוש המלבי"ם לספרי על דברים

לר' יהודה הוא ציווי, אני מצווך שתאמר אל הנביא והסנהדרין, 'אשימה עלי מלך'. שאין לפרש 'ואמרת' היינו 'אם תאמר', דהא אמר 'שום תשים', היינו מצווים לשים מלך, וא"כ מצווים לומר 'אשימה'. ומה שנענשו בימי שמואל, היינו "מפני שהקדימו על ידם". ודבר זה פרשתי היטב בפירושי לספר שמואל שם. **שצווי המלך הוא רק בעת שמתנהגים כפי דרך העולם והטבע**, שאז צריך שיהיה עליהם איש אחד, שינהיגם בענייני הכלל - ללחום מלחמותיהם ולשפטם. אבל בימי שמואל, שהיו מונהגים ע"י זכותו של שמואל בהנהגה נסיית אלהית, וה' היה המלך היוצא לפניו, ללחום מלחמותיהם ואת עניניהם - לא היה צורך להם למלך. וכמו שכתוב: 'הלוא קציר חטים היום, אקרא אל ה' ויתן קולות ומטר (ש"א י"ב)'. "ודעו וראו כי רעתכם רבה אשר עשיתם וגו', לשאול לכם מלך". ר"ל, אחר שאתם רואים, שבחיי אתם מונהגים ע"י ה' בהנהגה נסיית ע"י תפילתי, לא היה לכם לשאול מלך בחיי. רק אחר מות שמואל, שאז נפסק הענין הנסיי, והיתה הנהגתם בדרך הטבע, אז היו מצווים לשאול להם מלך. ועל זה אמרו חז"ל "ששאלוהו שלא בעונתו (בזמנו)". רוצה לומר שבחיי שמואל לא היה הזמן לזה...

8. כיצד מסביר המלבי"ם את דברי רבי יהודה בתוספתא "אם כן למה נענשו בימי שמואל (למה שמואל הוכיח אותם על בקשתם)? אלא לפי שהקדימו על ידן"?

מצוות "לא תעשה" החלות על המלך ותכליתן

רש"י דברים יז, טז-יז

(טז) לא ירבה לו סוסים - אלא כדי מרכבתו, שלא ישיב את העם מצרימה, שהסוסים באים משם. כמה שנאמר בשלמה: "ותעלה ותצא מרכבה ממצרים בשש מאות כסף וסוס בחמשים ומאה" (מלכים א' י כט).
 (יז) ולא ירבה לו נשים - אלא שמונה עשרה, שמצינו שהיו לו לדוד שש נשים, ונאמר לו: "ואם מעט ואוסיפה לך כהנה וכהנה" (שמואל ב' יב ח).
 וכסף וזהב לא ירבה לו מאד - אלא כדי ליתן לאכסניא (לפרנס משרתיו ואורחיו) [נ"א: לאפסניא] (לפרנס חייליו).

9. עיין בפסוקים טז-יז וברש"י על פסוקים אלו ופרט: מהן **שלוש מצוות** "לא תעשה" החלות על המלך?

10. מתי המלך עובר על כל אחד מהאיסורים הללו?

רמב"ן דברים יז, טז

לא ירבה לו סוסים - אלא כדי מרכבתו כדי שלא ישיב את העם מצרימה, שהסוסים באים משם, שנאמר (מ"א י, כט) "ותעלה ותצא מרכבה ממצרים בשש מאות כסף וסוס בחמשים ומאה" - **לשון רש"י**.
 והוקשה לי בזה, כי אמרו בירושלמי בסוף סנהדרין (סוף פ"ט): "לישיבה אי אתה חוזר אבל אתה חוזר לסחורה לפרקמטיא ולכבוש הארץ", ואם ישלח המלך ויקנה משם הסוסים והרכב, סחורה היא זו - ומותר.
 ויתכן שדרך הכתוב, כי הזהיר לא ירבה לו סוסים אפילו מארצו, ומארץ שנער או בדרך סחורה המותרת, **שלא יבטח על רכבו כי רב ועל פרשיו כי עצמו מאוד, אבל יהיה מבטחו בשם אלהיו**. ואחר כך הזהיר על המלך שלא ישיב את העם מצרימה...

11. בפסוק טז, נאמר "יִרְקַח לֹא יִרְבֶּה לוֹ סוּסִים וְלֹא יִשִּׁיב אֶת הָעָם מִצְרִימָה" עיין בדברי רש"י ורמב"ן, וענה:
 א. מחק את המילים המיותרות בטבלה הבאה, והשלם את החסר.

לפי רש"י	לפי רמב"ן
בפסוק טז יש: שני איסורים / איסור אחד שהוא/שהם: _____	בפסוק טז יש: שני איסורים / איסור אחד שהוא/שהם: _____
"ולא ישיב את העם מצרימה" הוא: טעם לאיסור ריבוי הסוסים / איסור העומד בפני עצמו	"ולא ישיב את העם מצרימה" הוא: טעם לאיסור ריבוי הסוסים / איסור העומד בפני עצמו
מה הטעם לאיסור "לא ירבה לו סוסים"? _____ _____	מה הטעם לאיסור "לא ירבה לו סוסים"? _____ _____
מנין אסור להרבות סוסים? _____	מנין אסור להרבות סוסים? _____

ב. מה מקשה הרמב"ן על רש"י?

מצוות "העשה" החלה על המלך ותכליתה

דברים יז

(יח) וְהָיָה כְּשִׁבְתוֹ עַל כִּסֵּא מַמְלַכְתּוֹ וְכָתַב לוֹ אֶת מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הַזֹּאת עַל סֵפֶר מַלְפָּנַי הַכְּהֻנִּים הַלְוִיִּם :
 (יט) וְהָיְתָה עִמּוֹ וְקָרָא בוּ כָּל יְמֵי חַיָּיו
 לְמַעַן יִלְמַד לְיִרְאָה אֶת ה' אֱלֹהָיו לְשֹׁמֵר אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת וְאֶת הַחֻקִּים הָאֵלֶּה לַעֲשׂוֹתָם :
 (כ) לְבִלְתִּי רוּם לָבֹב מֵאַחֲיוֹ וּלְבִלְתִּי סוּר מִן הַמִּצְוָה יָמִין וּשְׂמֹאל
 לְמַעַן יֵאָרִיךְ יָמָיו עַל מַמְלַכְתּוֹ הוּא וּבָנָיו בְּקָרֵב יִשְׂרָאֵל : ס

12. עיין בפסוקים יח-כ, וענה :

א. מהי מצוות ה"עשה" המיוחדת החלה על המלך?

ב. לפי התורה, ומה הן שתי המטרות של מצווה זו?

ג. על פי הכתוב בפסוק כ', מה תהיה התוצאה של שמירת המצוות המוטלות על המלך?

רש"י דברים יז

(יח) את משנה התורה - שתי ספרי תורה.
 אחת שהיא מונחת בבית גנזיו. ואחת שנכנסת ויוצאת עמו...
 (כ) ולבלתי סור מן המצוה - אפילו מצוה קלה של נביא.
 למען יאריך ימים [על ממלכתו] - מכלל הן אתה שומע לאו. וכן מצינו בשאול שאמר לו שמואל: "שבעת ימים תוחל עד בואי אליך להעלות עולות" (שמואל א' י, ח) וכתוב "ויוחל שבעת ימים" (שמואל א' יג, ח) ולא שמר הבטחתו לשמור כל היום, ולא הספיק להעלות העולה עד שבא שמואל ואמר לו "נסכלת לא שמרת... ועתה ממלכתך לא תקום" (שם יג ז - יד). הא למדת, שבשביל מצוה קלה של נביא נענש.

13. עיין ברש"י, וענה :

א. הסבר את הביטוי "מכלל הן אתה שומע לאו".

ב. מה מפרש רש"י בעזרת ביטוי זה? ומה הראיה שהוא מביא משאול המלך?

רמב"ן, דברים יז, כ

לבלתי רוּם לבבו מאחיו - נרמז בכאן בתורה איסור הגאות (גאוה), כי הכתוב ימנע את המלך מגאות ורוממות הלב, וכל שכן האחרים שאינם ראויים לכך, כי בראוי (למלך) להתרומם ולהתגדל, יזהירונו להיות לבבו שפל ככל אחיו הקטנים ממנו.
 כי הגאווה מדה מגונה ונמאסת אצל האלהים אפילו במלך, כי לה' לבדו הגדולה והרוממות, ולו לבדו התהלה ובו יתהלל האדם. כעניין המבואר על יד המלך שלמה "תועבת השם כל גבה לב" (משלי טז ה), וכתוב "כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי" (ירמיה ט כג) וגו'.

14. עיין בפסוק כ' ובדברי הרמב"ן, וענה :

א. איסור הגאווה - נאמר כאן על מלך, הרמב"ן לומד מכאן קל וחומר שכל כל אדם צריך להתרחק מן הגאווה.

הסבר את הקל וחומר.

ב. הסבר מדוע צריך להזהיר במיוחד את המלך להימנע מגאווה?

☒ **רמב"ם, הלכות מלכים, פרק ב' הלכה ו'**

כדרך שחלק לו הכתוב הכבוד הגדול, וחייב הכל בכבודו, כך ציווהו להיות לבו בקרבו שפל וחלל, שנאמר: "ולבי חלל בקרבי", ולא ינהג גסות לב בישראל יתר מדאי, שנאמר: "לבלתי רום לבבו מאחיו", ויהיה חונן ומרחם לקטנים וגדולים, ויצא ויבא בחפציהם ובטובתם, ויחוס על כבוד קטן שבקטנים, וכשמדבר אל כל הקהל בלשון רבים ידבר רכות, שנאמר: "שמעוני אחי ועמי"... לעולם יתנהג בענווה יתירה... ויסבול טרחם ומשאם ותלוונותם וקצפם כאשר ישא האומן את היונק. רועה קראו הכתוב: "לרעות ביעקב עמו", ודרכו של רועה מפורש בקבלה: "כרועה עדרו ירעה, בזרועו יקבץ טלאים ובחיקו ישא".

15. כיצד באה לידי ביטוי שפלות הרוח של המלך? (ציין שישה דברים)

○ **הקשר רחב: בתנ"ך**

בתחילת לימוד הנושא שלנו "מצוות מינוי מלך" ראינו את המחלוקת בחז"ל ובמפרשים, האם מינוי מלך היא מצווה או רשות. מחלוקת זו נושקת לשאלה: איזו שיטת הנהגה רצויה יותר ע"פ התורה - הנהגת ישירה של ה' או הנהגה ע"י מלך? שאלה זו עולה גם בהקשר של כמה פרקים בתנ"ך.

16. עיין במקורות הבאים וסכם בקצרה (במשפט אחד) מהו **הקשר** שבו נידון העניין שלנו, ואיזו **תשובה** כל אחד מהמקורות הללו מציע לשאלה העקרונית איזו הנהגה רצויה יותר - הנהגת ה' או הנהגת מלך?
עליך להכיר את המקורות הבאים ברמת בקיאות.

א. שופטים ח', כב-כג

ב. שמ"א ח', ד-ח

ג. מלכים א ג, ה-יד

ד. רשות: תהילים ע"ב

סיכום

17. שינויים רבים אמורים לחול על עם ישראל עם עזיבתם את המדבר וכניסתם לארץ ישראל. לאור הדברים שלמדנו במבוא, ענה:

א. איזו שינוי משמעותי אמור לעבור עם ישראל בתחום המנהיג-השליט עם כניסתו לארץ?

ב. מדוע המעבר מחיי מדבר לחיים בארץ ישראל מביא איתו שינוי גם בעניין המנהיג?

יחידה: מצוות ההנהגה

בין ארץ ישראל למדבר	שופטים - בית דין גדול וזקן ממרא	מצוות מלך	נביא - ייעודו, וממשיכו של משה	כוהנים - דיניהם, ותפקידם בארץ
---------------------	---------------------------------	-----------	-------------------------------	-------------------------------

נביא (פרק יח, ט-כב)

דברים יח

- (ט) כי אתה בא אל הארץ אשר ה' אלהיך נתן לך לא תלמד לעשות כתועבת הגוים ההם:
- (י) לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש קסם קסמים מעונו ומנחש ומכשף:
- (יא) וחבר חקר ושאל אוב וידעני ודרש אל המתים:
- (יב) כי תועבת ה' כל עשה אלה ובגלל התועבת האלה ה' אלהיך מוריש אותם מפניך:
- (יג) תמים תהיה עם ה' אלהיך: ס
- (יד) כי הגוים האלה אשר אתה יורש אותם אל מעננים ואל קסמים ישמעו ואתה לא כן נתן לך ה' אלהיך:
- (טו) נביא מקרבך מאחריך כמני יקים לך ה' אלהיך אליו תשמעון:
- (טז) ככל אשר שאלת מעם ה' אלהיך בחרב ביום הקהל לאמר
- לא אסף לשמע את קול ה' אלהי ואת האש הגדלה הזאת לא ארא עוד ולא אמות:
- (יז) ויאמר ה' אלי היטיבו אשר דברו:
- (יח) נביא אקים להם מקרב אחיהם כמוך ונתתי דברי בפיו ודבר אליהם את כל אשר אצונו:
- (יט) והיה האיש אשר לא ישמע אל דברי אשר ידבר בשמי אנכי אדרש מעמו:
- (כ) אך הנביא אשר יזיד לדבר דבר בשמי את אשר לא צויתיו לדבר ואשר ידבר בשם אלהים אחרים ומת הנביא ההוא:
- (כא) וכי תאמר בלבבך איכה נדע את הדבר אשר לא דברו ה':
- (כב) אשר ידבר הנביא בשם ה' ולא יהיה הדבר ולא יבא הוא הדבר אשר לא דברו ה' בנדון דברו הנביא לא תגור ממנו: ס

מבוא

הנהגת הנביא שונה באופן מהותי מההנהגה שראינו עד כה. על הבדל אחד משמעותי בין נביא לבין חכם (דיין), ניתן ללמוד מהמקור הבא¹⁰:

ירושלמי ברכות פ"א ה"ד

נביא וזקן (וחכם) למה הם דומין?
למלך ששלח שני פלמטרין (שליחים) שלו למדינה,
לאחד מהם כתב - אם אינו מראה לכם חותם שלי אל תאמינו לו,
ולאחד כתב - אף על פי שאינו מראה לכם חותם שלי תאמינו לו,
כך נביא כתיב: "ונתן אליך אות או מופת" (דברים יג, ב),
ברם בזקן כתיב: "על פי התורה אשר יורוך" (דברים יז א).

¹⁰ לפי הירושלמי מצות התורה "ועשית ככל אשר יורוך" איננה מוגבלת לציות לבית הדין הגדול בלבד, אלא המצווה היא לצייט לכל חכם. ואף יותר מזה, אין האמונה בחכם כאמונה בנביא: בעוד שהאמונה בנביא מותנית באותות ובמופתים שהוא עושה, האמונה בחכם איננה מותנית בשום גורם מלבד העובדה שחכם לפנינו.

ההבדל בין מצווה הנביא לבין מצוות מינוי מלך ושופט

בעוד שבמלך ובשופט נקרא העם להיות יוזם ולמנות מנהיגים (בשיתוף עם ה'), כאן מינויו של הנביא נעשה בידי הקב"ה בלבד: "נְבִיא מִקֶּרֶבְךָ מֵאַחֶיךָ כְּמִנֵּי יָקִים לְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ". המצוות הקשורות בנביא הן לקבל את דבריו מחד, ולפסול את דבריו מאידך - אם הוא נביא שקר.

את מצוות ההנהגה הקודמות, למדנו לאור שאלת העברת המנהיגות ממשה אל דור הנכנסים לארץ. ננסה להאיר נקודה זו גם כאן. בפשט הפסוקים, הנביא הוא המשך ישיר של נבואת משה: "נְבִיא מִקֶּרֶבְךָ מֵאַחֶיךָ כְּמִנֵּי יָקִים לְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ - אֲלֵיו תִּשְׁמָעוּן".
אולם -

- התורה ציוותה כבר על מינוי שופטים ועל ההישמעות לבית הדין הגדול - "המנהיגות הדתית", וכן על מינוי מלך - "המנהיגות החולית". מה מקומו של הנביא בתוך מערכת זו, שלכאורה היא שלמה בלעדיו?
- תפקידו המרכזי של משה כנביא היה מסירת התורה. אולם הנביא העתידי אינו ממשיכו של משה בכך, משום שכפי שראינו בפרק י"ז (ח-י"א) שאלות בתורה מופנות דווקא לבית הדין הגדול ולא אל הנביא.
- התורה עצמה מכריזה: "ולא קם עוד נביא בישראל כמשה, אשר ידעו ה' פנים אל פנים" (ל"ד, י'). ולכן יש מקום לשאול:

א. במה ממשיך הנביא את נבואת משה, ובמה הוא נבדל ממנה?

ב. מהו ייעודו של הנביא המתואר כאן?

הנביא בישראל כתחליף למכשפים של הגויים

התורה מציגה את הנביא כתחליף (יח, יד-טו):

"כִּי הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אַתָּה יוֹרֵשׁ אוֹתָם אֶל-מְעַנְנִים וְאֶל-קִסְמִים וְשִׁמְעוּ

וְאַתָּה לֹא כֹן נָתַן לְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ.

נְבִיא מִקֶּרֶבְךָ מֵאַחֶיךָ כְּמִנֵּי יָקִים לְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ אֲלֵיו תִּשְׁמָעוּן".

הפניה אל הנביא מונעת מרצון לגלות נסתרות. רצון זה מקבל מענה אצל השכנים הגויים בדמותם של מכשפים וקוסמים, ובעם ישראל הוא נענה באמצעות הנביא. האם התורה פוסלת רצון זה מעיקרו, או מאפשרת אותו כאשר הפניה היא אל נביא ה' נתונה במחלוקת הפרשנים. בתנ"ך מצינו את הדוגמא הבאה "וַיֹּאמֶר לוֹ הַיְהוָה נָא אִישׁ אֱלֹהִים בְּעִיר הַזֹּאת וְהָאִישׁ נִכְבָּד כֹּל אֲשֶׁר יְדַבֵּר בְּאֵזְבָּא עֲתָה נִלְכָּה שָׁם אוֹלֵי יַגִּיד לָנוּ אֵת דְּרָכֵינוּ אֲשֶׁר הִלְכְנוּ עֲלֶיךָ" (שמו"א ט"ו ו').

הצורך בנביא המעביר לעם את דבר ה'

בהמשך הפסוקים מזכירה התורה כיצד נוצר הצורך בנביא (יז-יח):

"וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי

הִיטִיבוּ אֲשֶׁר דִּבַּרְוּ,

נְבִיא אֲקִים לָהֶם מִקֶּרֶב אַחֵיהֶם כְּמוֹךָ

וְנִתְּתִי דְבָרִי בְּפִיו וְדַבֵּר אֲלֵיהֶם אֵת כָּל-אֲשֶׁר אֶצְוֶנוּ".

הנביא הוא ממשיכו של משה בכך שהוא מהווה "צינור", מתווך בין עוצמתו של הקב"ה לבין יכולתם המוגבלת של בני אנוש. חשוב מאד לראות, שלמרות שלא אמור להיות צורך מעשי בנביא - שהרי יש שופטים ומלך - התורה מכירה בחשיבותו של הקשר הישיר בין עם ישראל לקב"ה, בחשיבות שמיעת קול ה' דווקא בתוך המציאות הטבעית לכאורה, והיא מאשרת ומאפשרת את קיומו של נביא: "ונתתי דברי בפיו ודיבר אליהם את כל אשר אצוונו". אולם בניגוד לנבואת משה, שהייתה ברורה ובהירה [הנה אנוכי בא אליך בעב הענן, בעבור ישמע העם בדברי עימד וגם בך יאמינו לעולם" (שמות יט, ט)], התורה מתייחסת לשאלת חמקמקות הנבואה והקושי בזיהוי: "איכה ידע את הדבר אשר לא דברו ה'", והיא מרחיבה בצורך לזהות היטב את נבואת האמת.

הנימוק לאיסור הכישוף ועמדת התורה לגבי גילוי העתיד

דברים יח

- (ט) כִּי אֵתָּה בָּא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ לֹא תִלְמַד לַעֲשׂוֹת כְּתוֹעֵבֹת הַגּוֹיִם הָהֵם :
- (י) לֹא יִמָּצֵא בְּךָ מַעֲבִיר בְּנוֹ וּבִתּוֹ בְּאִשׁ קִסָּם קִסְמִים מְעוֹנָן וּמְנַחֵשׁ וּמְכַשֵּׁף :
- (יא) וְחֹבֵר חֶבֶר וְשֹׂאֵל אוֹב וְיִדְעֵנִי וְדָרַשׁ אֶל הַמֵּתִים :
- (יב) כִּי תוֹעֵבֵת ה' כָּל עֲשֵׂה אֱלֹהִים וּבְגִלָּל תִּתְּוֵעֵבֵת הָאֱלֹהִים ה' אֱלֹהֶיךָ מוֹרִישׁ אוֹתָם מִפְּנֵיךָ :
- (יג) תִּמְיָם תִּהְיֶה עִם ה' אֱלֹהֶיךָ : ט

1. עין בפסוקים ט-יג וברש"י על פסוק ט, מה הנימוק של התורה מדוע אסור לפנות אל הקוסמים המכשפים ודומיהם?

רש"י דברים יח, ט

לא תלמד לעשות - אבל אתה למד להבין ולהורות, כלומר להבין מעשיהם כמה הם מקולקלים, ולהורות לבניך לא תעשה כך וכך, שזה הוא חוק הגוים.

רש"י דברים יח, יב

כל עושה אלה - עושה כל אלה לא נאמר אלא "כל עושה אלה", אפילו אחת מהן.

2. עיין בפסוקים ט-יג וברש"י י על פסוקים ט ו-יב, וענה:

- א. כיצד מדייק רש"י מפסוק ט, **שצריך ללמוד ולהורות** את "תועבות הגוים", הרי בפסוק נאמר "**לא תלמד**"?
- ב. כיצד מדייק רש"י מפסוק יב, ש"תועבת ה' " היא לא רק מי שעושה את **כל דרכי הגוים** (קוסם, מעונן, מנחש, מכשף וכד') אלא גם מי שעושה רק אחת מהן?

רש"י דברים יח, יג

תמים תהיה עם ה' אלהיך - התהלך עמו בתמימות ותצפה לו ולא תחקור אחר העתידות, אלא כל מה שיבא עליך קבל בתמימות ואז תהיה עמו ולחלקו.

○ רמב"ן דברים יח, ט-יב

וכאשר כלל הכתוב המעוננים והקוסמים עם התועבות הנזכרות, חזר ופירש "הגוים האלה אשר אתה יורש אותם אל מעוננים ואל קוסמים ישמעו" (פסוק יד), **כי חכמתם לדעת הבאות** (העתידות), "ואתה לא כן נתן לך ה' אלהיך", יאמר הנה אסר לך השם המעשים האלה הנזכרים בעבור שהם תועבות לפניו ובגללם הוריש הגוים ההם מפניך, ואסר לך הנחשים והקוסמים בעבור **שעשה לך מעלה גדולה**, לתתך עליון על כל גויי הארץ, **שיקים בקרבך נביא** ויתן דבריו בפיו, ואתה תשמע ממנו מה יפעל אֶל, ולא תצטרך אתה בעתידות אל קוסם ומנחש, **שיקבלו אותם מן הכוכבים או מן השפלים בשרי מעלה**, שאין כל דבריהם אמת ולא יודיעו בכל הצריך, אבל הנבואה תודיע חפץ השם ולא יפול **דבר מכל דבריה**, והוא שיפרש "הוא הדבר אשר לא דברו ה' " (פסוק כב). והנה אתה חלקו וסגולתו שומע עצתו מפיו, והם (הגוים) **חלק המזלות** הולכים אחריהם, וזה טעם (פרוש) "לא כן נתן לך ה' אלהיך", שלא נתן לך כאשר נתן להם, כטעם "אשר חלק ה' אלהיך אותם לכל העמים" (לעיל ד, יט) כאשר פירשתי (ויקרא יח כה)...

וטעם (הפירוש) "תמים תהיה עם ה' אלהיך" - שנייחד לבבנו אליו לבדו, ונאמין שהוא לבדו עושה כל והוא היודע אמתת כל עתיד, וממנו לבדו נדרוש העתידות, מנביאיו או מאנשי חסידיו רצוני לומר אורים ותומים. ולא נדרוש מהוברי שמים ולא מזולתם...

3. הפניה אל הנביא מונעת מרצון לגלות נסתרות ועתידות. רצון זה מקבל מענה אצל הגויים בדמותם של מכשפים וקוסמים, ובעם ישראל הוא נענה באמצעות הנביא. עיין ברש"י על פסוק יג, וברמב"ן על פסוקים ט-יב, וענה:
- א. מה דעת רש"י על המאמץ של אדם מישראל המנסה לגלות את העתידות ע"י נביא? וכיצד רש"י לומד זאת, מפסוק יג (מבחינה תחבירית - כיצד הוא מפסק את הפסוק)?
- ב. לפי הרמב"ן האם יש לקוסמים ולמנחשים ודומיהם, כוחות אמתיים לגלות את העתיד?
- ג. לפי הרמב"ן במה עדיף נביא ה' על קוסם ומנחש? מהי הסיבה שאין לפנות לקוסמים ומנחשים ודומיהם, לפי הרמב"ן?
- ד. לפי הרמב"ן מה השוני המהותי שבין עם ישראל לאומות העולם, שממנו נובע ההבדל בדרך גילוי העתידות?
- ה. מה דעת הרמב"ן, על המאמץ של אדם מישראל המנסה לגלות את העתידות ע"י נביא? ומה ההבדל העקרוני בין הרמב"ן לבין רש"י ביחס לחקר העתיד.

מקור הסמכות של הנביא

דברים יח, יד

כִּי הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אַתָּה יוֹרֵשׁ אוֹתָם אֶל מְעוֹנֵימָם וְאֶל קִסְמֵימָם שָׁמְעוּ וְאַתָּה לֹא כֹן נָתַן לָךְ ה' אֱלֹהֶיךָ:

רש"י

לא כן נתן לך ה' אלהיך - לשמוע אל מעוננים ואל קוסמים, שהרי השרה שכנה על הנביאים ואורים ותומים.

4. עיין בפסוק יד וברש"י, מה המקור הסמכות של הנביא, ומאילו מילים בפסוק ניתן ללמוד זאת?

דברים יח, טו

נְבִיא מִקִּרְבְּךָ מֵאַחֶיךָ כְּמִנִּי יָקִים לָךְ ה' אֱלֹהֶיךָ אֲלֵיו תִּשְׁמָעוּן:

רש"י

מקרבך מאחיד כמוני - כמו שאני מקרבך - מאחיד, יקים לך תחתי, וכן מנביא לנביא.

○ רשב"ם

נביא מקרבך מאחיד כמוני - שיצוה לך מצוות שבתורה ולא כנביא וחולם חלום שיאמר לך לעבוד ע"ז. ומה שכתוב "ולא קם נביא עוד בישראל כמשה" (דברים לד ז), הרי פירושו כמו שמפרש "אשר ידעו ה' פנים אל פנים", אבל להאמין להקב"ה יהא כמותו ולדבר אמת מאתו, ולא כנביא הנותן לישראל אות ומופת לעבוד ע"ז.

5. עיין בפסוק טו וברש"י ורשב"ם, וענה:

א. מה היה קשה למפרשים בפסוק "נביא מקרבך מאחיד כמני יקים לך ה' אלהיך"?

ב. כיצד עונים על שאלה זו רש"י ורשב"ם? במה דומה הנביא שיקום בעתיד למשה? (במה הוא ממשיך אותו ובמה לא)?

דברים יח

(טו) נביא מקרבך מאחידך כמוני יקים לך ה' אלהיך אלו תשמעו: (טז) ככל אשר שאלת מעם ה' אלהיך בחרב ביום הקהל לאמר לא אסף לשמע את קול ה' אלהי ואת האש הגדלה הזאת לא אראה עוד ולא אמות: (יז) ויאמר ה' אלי היטיבו אשר דברו: (יח) נביא אקים להם מקרב אחיהם כמוך ונתתי דברי בפי ודבר אליהם את כל אשר אצונו:

רמב"ן, דברים יח, טז

ככל אשר שאלת וגוי' - לא השלים הכתוב בכאן השאלה ששאלו, כי באמרם "לא אוסיף לשמוע את קול ה' " (טו) לא יזכו לנביאים, אבל כאשר אמרו "קרב אתה ושמע את כל אשר יאמר ה' אלהינו, ואת תדבר אלינו את כל אשר ידבר ה' אלהינו אליך ושמענו ועשינו" (דברים ה כד), אז קבלו להאמין בנביאיו ולשמע ולעשות ככל אשר יצוה השם על ידם (באמצעות הנביאים).

ולכך אמר בכאן "נביא מקרבך מאחידך כמוני יקים לך ה' " (טו) - ותאמין בו כאשר אתה מאמין בי, כי כן שאלת להיות דברי השם עמכם על ידי ושתשמעו אלי, אם כן האמינו גם כן בשאר הנביאים הבאים אחרי, כי כמוני כמוהם. וזה טעם (הפרוש) "הטיבו אשר דברו" - להאמין בנביאי, וכן אעשה להם לדורותם.

ויתכן שהיתה שאלתם שם לדורות, וקבלתם שאמרו לשמוע ממשה באמרם "ואת תדבר אלינו ושמענו ועשינו" גם כן לדורות עולם. ויהיה טעם (הפרוש) "ואת", כמו ואתה וכל נביא השם כמוך, כאשר פירשתי שם.

6. בכדי להבין את דברי הרמב"ן ולענות של השאלות הבאות הנך חייב לעיין גם בדברים ה, יט-ל.

א. עיין אצלנו בפסוקם טו-טז, איזה קושי בפסוקים מיישב הרמב"ן?

ב. כיצד הפסוק בדברים ה' כד, שאליו מפנה הרמב"ן, פותר את הקושי? (רמז: "דברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר").

ג. כיצד מפרש הרמב"ן את הביטוי הקשה "נביא מקרבך מאחידך כמוני יקים לך ה'". (שים לב, זה הסבר נוסף לקושי שאליו התייחסו רש"י ורשב"ם בשאלה 5א)

ד. לפי הרמב"ן, מנין שואב הנביא את סמכותו?

גבולות הסמכות של הנביא

דברים יח

(יח) נביא אֶקִים לָהֶם מִקְרָב אֲחִיהֶם כְּמוֹד וְנִתְתִי דְבָרִי בְּפִיו וְדָבַר אֲלֵיהֶם אֵת כָּל אֲשֶׁר אֶצְוֶנוּ :
 (יט) וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמַע אֶל דְּבָרֵי אֲשֶׁר יְדַבֵּר בְּשִׁמִּי אֲנֹכִי אֲדַרְשׁ מֵעַמּוֹ :
 (כ) אִם הִנְבִּיא אֲשֶׁר יִזְיַד לְדַבֵּר דְּבָר בְּשִׁמִּי אֵת אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִיו לְדַבֵּר וְאֲשֶׁר יְדַבֵּר בְּשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וּמַת הִנְבִּיא הֵהוּא :

רש"י דברים יח, כ

אשר לא צויתיו לדבר - אבל צויתיו לחבירו.
 ואשר ידבר בשם אלהים אחרים - אפילו כיון את ההלכה, לאסור את האסור ולהתיר את המותר. ומת - בחנק.

7. בפסק כ' נאמר "ומת הנביא ההוא" מה הם שתי הרחבות שרש"י מוסף על הפשט הפסוק?

רש"י דברים יח, כ	ביסוס בכתוב
שלשה מיתתן בידי אדם [בית דין]	(1) המתנבא מה שלא שמע
	(2) ומה שלא נאמר לו ונאמר לחבירו
	(3) והמתנבא בשם עבודה זרה
אבל שלושה מיתתן בידי שמים	(1) הכובש את נבואתו
	(2) והעובר על דברי נביא
	(3) והעובר על דברי עצמו

8. עיין בפסוקים יט-כב וענה :

- מצא ראיה בכתוב להבחנה שעושה רש"י, בין אלו שלושת הראשונים שמיתתן בידי בית דין לבין שלושת האחרונים אלו שמיתתן בידי שמים?
- כתוב בטבלה את הביסוס בכתוב לכל מקרה ומקרה שמזכיר רש"י.

מבחן הנבואה

דברים יח

(כא) וְכִי תֹאמַר בְּלִבְבְּךָ אֵיכָה גִדַע אֵת הַדְּבָר אֲשֶׁר לֹא דִבְרוּ ה' :
 (כב) אֲשֶׁר יְדַבֵּר הִנְבִּיא בְּשֵׁם ה' וְלֹא יְהִיָה הַדְּבָר וְלֹא יָבֵא הוּא הַדְּבָר אֲשֶׁר לֹא דִבְרוּ ה' בְּזִדּוֹן דִּבְרוּ הִנְבִּיא לֹא תִגּוֹר מִמֶּנּוּ :

רש"י דברים יח, כב

אשר ידבר הנביא - ויאמר דבר זה **עתיד לבוא עליכם**, ותראו שלא יבא, "הוא הדבר אשר לא דברו ה' - והרוג אותו.
 ואם תאמר זו (שבפרשתינו) במתנבא על העתידות, הרי (אבל מה נעשה במקרה שהנביא לא מנבא את העתיד אך) שבא ואמר עשו כך וכך (בניגוד למצוות התורה), ומפי הקב"ה אני אומר, כבר נצטוו (בדברים יג, ג-ד) שאם בא להדיחך מאחת מכל המצוות לא תשמע לו, אלא אם כן **מומחה הוא לך שהוא צדיק גמור**, כגון אליהו בהר הכרמל שהקריב בבמה בשעת איסור הבמות כדי לגדור את ישראל. **הכל לפי צורך השעה וסייג הפרצה**, לכך נאמר אליו תשמעון.

9. עיין בדברי רש"י על פסוק כב, וענה :

- מהי הדרך לזהות נביא שקר? מהו "מבחן הנבואה"?
- מתי יכול נביא לחלוק על דברי תורה או לחדש הלכה? ומהי הדוגמא שרש"י מביא להוכיח זאת?

○ ספורנו דברים יח, כא-כב

(כא) איכה נדע את הדבר - **כשיצוה לשעה איזו מצוה**, כגון: אליהו בהר הכרמל (מלכים א יח) ויהושע שהקיף יריחו בשבת (יהושע, ז) וצוה את הכהנים לשאת את הארון בירדן (יהושע ג) ולעמוד שם עד שיעברו כל העם.
(כב) ולא יהיה הדבר - כי אמנם לא תתחדש מצוה **אפילו לשעה להמון אם לא יהיה עמה איזה אות** כמו שהיה ביהושע בבקיעת הירדן (יהושע ג, טו-טז), ונפילת חומת יריחו (שם ו, כ), ובאליהו ירידת האש מן השמים (מלכים א יח, לח).

10. הספורנו כמו רש"י, מביא דוגמאות מהתנ"ך שנביאי אמת אמרו לעבור או שעברו בעצמם, על מצוות התורה. כתוב בלשונך שתי דוגמאות (מתוך שלוש), והסבר מדוע דבריהם ומעשיהם נגדו את ההלכה.

11. השווה בין הפירוש של רש"י לפירוש של הספורנו, וענה:

א. לפי רש"י ולפי הספורנו, מה "הדבר אשר לא דיברו ה'" (פס' כא)?

ב. לפי רש"י ולפי הספורנו, מתי כן יש להאמין לנביא שאומר לעבור על מצוות ה' שכתובה בתורה? (פרט לפי כל פרשן מה הן שני הקריטריונים מהנביא).

הקשר רחב: השוואה לירמיהו כ"ח

הקדמה ורקע היסטורי: למרות הסימנים שנותנת התורה בדברים יח, סימנים שמטרתם לעזור לישראל לאבחן מיהו "נביא אמת" ומיהו "נביא שקר", מתברר שהדבר אינו פשוט כלל וכלל. **באמצעות פרק כח בירמיהו נלמד על הקושי להבחין בין נביאי אמת לנביאי שקר, קושי העולה בסיפורי הנביאים ובנבואות עצמן.**

הפרק עוסק בשלהי ימי בית ראשון בימיו של אחרון מלכי יהודה צדקיהו (שמלך בשנים 586-598) שבסוף מלכותו נחרב בית המקדש. בתקופה זו נבוכדנאצר מלך בבל שולט על כל האזור ועל ארץ ישראל. בפרקים הקודמים ירמיהו מזהיר את צדקיהו, את יועציו ואת עמו שלא ימרדו בנבוכדנאצר, אלא **שיקבלו את השעבוד, כי ה' מסר את השלטון באזור לנבוכדנאצר**. ירמיהו אף מנבא שהעמים נידונו לעבוד לא את נבוכדנאצר בלבד אלא גם את בנו ואת בן בנו - שלושה דורות. נגד ירמיהו קמו, בארץ ובבבל, "נביאים" שעודדו את היהודים ואת שאר העמים להשתתף במרידה, וניבאו להם שיצליחו במרידתם. **כדי לחזק את נבואתו ירמיהו עושה מעשה סימלי - הוא הולך בחוצות ירושלים כשעול עשוי עץ על צווארו** (רסן - רתמה שמחברים לצוואר של הבקר כדי שימשוך את המחרשה) וכך להפיץ את המסר שבשלב הזה על עם ישראל לשאת את עול בבל ולא למרוד. פרק כח, מציג עימות בין ירמיהו לבין חנניה בן עזור. חנניה תומך במרידה במלך בבל, ואילו ירמיהו טוען שיש להיכנע לבל.

קרא את פרק כח בירמיהו בעיון רב, ותוך כדי הקריאה נסה לחשוב על השאלות הבאות:

- האם חנניה בן עזור מודע להיותו נביא שקר, או שהוא מאמין כי הוא נביא אמת?
- האם העם רואה את חנניה כנביא שקר ואת ירמיהו כנביא אמת?
- לפי הדברים שנלמדו ביחידה זו, מדוע התקשה ירמיהו להחליט ביחס לחנניה בן עזור האם נבואתו נבואת אמת?
- האם ירמיהו עצמו משוכנע שדבריו של חנניה הם נבואת שקר? באיזה שלב הוא מגיע לוודאות זו?
- ציין מהן השאלות שצריך העם לשאול את עצמו ביחס לנביא כדי לקבוע אם הוא נביא אמת. אילו שאל העם את השאלות האלה ביחס לחנניה בן עזור, האם יכול היה לקבוע האם חנניה נביא אמת?
- באיזה מעשה סימלי, מסתייע חנניה כדי לשכנע את שומעיו בצדקת נבואתו, ובמה מסתייע ירמיהו?

12. מהו "מבחן הנבואה" אותו מציג ירמיהו, ומה היחס בין דבריו לבין "מבחן הנבואה" בדברים י"ח?

13. לאור הגדרת "מבחן הנבואה", הסבר מדוע קשה לאבחן בזמן אמת, מיהו "נביא אמת" ומיהו "נביא שקר"

יחידה: מצוות ההנהגה

בין ארץ ישראל למדבר	שופטים - בית דין גדול וזקן ממרא	מצוות מלך	נביא - ייעודו, וממשיכו של משה	כוהנים - דיניהם, ותפקידם בארץ
---------------------	---------------------------------	-----------	-------------------------------	-------------------------------

כוהנים - דיניהם ותפקידם בארץ (פרק יח, א-ח)

דברים יח

- (א) לא יהיה לכהנים הלויים כל שבט לוי חלק ונחלה עם ישראל אשי ה' ונחלתו יאכלון :
- (ב) ונחלה לא יהיה לו בקרב אחיו ה' הוא נחלתו כאשר דבר לו : ס
- (ג) וזה יהיה משפט הפהנים מאת העם מאת זבחי הזבח אם שור אם שה ונתן לפהו הזרע והלחנים ונקבה :
- (ד) ראשית דגנך תירשך ויצהרך וראשית גז צאנך תתן לו :
- (ה) כי בו בחר ה' אלהיך מכל שבטיך לעמד לשרת בשם ה' הוא ובניו כל הימים : ס
- (ו) וכי יבא הלוי מאחד שעריך מכל ישראל אשר הוא גר שם ובא בכל אתו נפשו אל המקום אשר יבחר ה' :
- (ז) ושרת בשם ה' אלהיו ככל אחיו הלויים העומדים שם לפני ה' :
- (ח) חלק כחלק יאכלו לבד ממכריו על האבות : ס

מבוא

כדי להשלים התמונה בעניין ההנהגה העתידית בארץ ישראל, עלינו לתאר את סמכותם ותפקידם של הכהנים. מעמד הכהונה הוא הצלע הרביעית של ההנהגה, אולם יש להבחין בינו לבין שלוש הצלעות הקודמות: מלך, שופט, נביא. שלושה תפקידים אלו מולאו ע"י משה רבנו במדבר, ועם הכניסה לארץ התורה מצווה על העברתן לידיים אנושיות, ומדריכה כיצד לעשות זאת.

לעומתם, הכהונה לא נכללה בין תפקידיו של משה. בתקופת המדבר פעלו אהרן ובניו ככוהנים, והתפקיד מועבר באופן אוטומטי לבניהם. לכן עלינו לבחון, האם גם הכהונה עוברת שינוי בין המדבר לארץ ישראל, ואם כן - האם השינוי דומה לשינויים הקודמים שתיארנו, מהנהגה ניסית להנהגה טבעית או שמדובר כאן בשינוי מסוג אחר.

הפסוקים עצמם (יח, א-ב) מצביעים על כך שהכהנים לא אמורים לעבור את התהליך המיועד לעם כולו - היקשרות לאדמה ולפרנסה, שנאמר :

”לא יהיה לכהנים הלויים כל שבט לוי חלק ונחלה עם ישראל
אשי ה' ונחלתו יאכלון.
ונחלה לא יהיה לו בקרב אחיו
ה' הוא נחלתו כאשר דבר לו”

לאור דברי המדרש בויקרא רבה, הנצי"ב והמשך חכמה שראינו בפתיחת היחידה, האם אורח חייהם של הכהנים דומה יותר לחיי עם ישראל במדבר, או לחייהם בארץ ישראל? מה עשוי להיות ההסבר לכך?

”ה’ הוא נחלתו”

דברים יח

(א) לא יהיה לפהנים הלויים כל שבט לוי חלק ונחלה עם ישראל אשי ה’ ונחלתו יאכלון :
(ב) ונחלה לא יהיה לו בקרב אחיו ה’ הוא נחלתו כאשר דבר לו : ס

1. המושג ”הכוהנים הלויים” הנזכר בפסוק א’ פירושו הכוהנים משבט לוי. הוכח מהפסוק עצמו שאכן מדובר בכוהנים בלבד ולא בלויים שאינם כוהנים?

חלק - בביזה.

ונחלה - בארץ.

אשי ה’ - ”קדשי המקדש” [נ”א : קדשי קדשים].

ונחלתו - אלו ”קדשי הגבול” (למשל) תרומות ומעשרות. אבל נחלה גמורה לא יהיה לו בקרב אחיו.

2. עיין בפסוקים א-ב וברש”י על פסוק א, וענה :

א. איזו מתנת כהונה ניתנת לכהן במקדש (”קודשי מקדש”) ואיזו ניתנת לכהן מחוץ למקדש - בכל הארץ (”קודשי גבול”) נזכרים בפסוקים א-ב?

ב. בפסוקים א-ב מוזכרת המילה ”נחלה” ארבע פעמים. מה משמעותה של מילה זו בכל פעם, היעזר רש”י?

ג. כיצד מנמקת התורה כאן את העדר נחלה לכוהנים?

מתנות כהונה

דברים יח

(ג) וזה יהיה משפט הפהנים מאת העם מאת זבחי הזבח אם שור אם שׂה ונתן לפהן הזרע והלחניים והקבה :
(ד) ראשית דגנך תירשך ויצהרך וראשית גז צאנך תתן לו :
(ה) כי בו בחר ה’ אלהיך מכל שבטיך לעמד לשרת בשם ה’ הוא ובניו כל הימים : ס

רש”י דברים יח, ד

ראשית דגנך - זו תרומה (גדולה), ולא פירש בה שיעור, אבל רבותינו נתנו בה שיעור, עין יפה אחד מארבעים, עין רעה אחד מששים, בינונית אחד מחמשים. וסמכו על המקרא שלא לפחות מאחד מששים, שנאמר: ”וששיתם האיפה מחמר השעלים” (יחזקאל מה יג) ששית האיפה, חצי סאה. כשאתה נותן חצי סאה לכור, הרי אחד מששים, שהכור שלשים סאין.

וראשית גז צאנך - כשאתה גוזז צאנך בכל שנה תן ממנה ראשית לכהן. ולא פירש בה שיעור. ורבותינו נתנו בה שיעור אחד מששים. וכמה צאן חייבות בראשית הגז, חמש רחלות, שנאמר (שאביגייל הביא לדוד): ”והקמש צאן עשולית” (שמואל א’ כה, יח). רבי עקיבא אומר ”ראשית גז” - שתיים, ”צאנך” - ארבע, ”תתן לו” - הרי חמש.

3. כתוב בלשונך, מה הן שלוש מתנות הכהונה שהתורה מונה שניתנות לכהן מחוץ למקדש (כ”קודשי גבול”)? פרט את ההלכות של כל אחת כפי שעולה מפשט הכתוב ומרש”י.

סדר עבודת הכהנים בבית המקדש

דברים יח

- (ו) וְכִי יָבֵא הַלְוִי מֵאֶחָד שְׁעָרֶיךָ מִכָּל יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הוּא גֵר שָׁם וּבָא בְּכָל אֹתוֹת נַפְשׁוֹ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' :
- (ז) וְשָׂרֵת בְּשֵׁם ה' אֱלֹהָיו כְּכָל אֲחָיו הַלְוִיִּם הַעֹמְדִים שָׁם לִפְנֵי ה' :
- (ח) חֶלֶק כְּחֶלֶק יֵאָכְלוּ לְבַד מִמֶּנְכֶרְיוֹ עַל הָאֲבוֹת : ס

רש"י, דברים יח, ו-ז

ובא בכל אות נפשו וגוי ושרת - למד על הכהן שבא ומקריב קרבנות נדבתו או חובתו ואפילו במשמר שאינו שלו. דבר אחר : עוד למד על הכהנים הבאים לרגל שמקריבין במשמר ועובדין בקרבנות הבאות מחמת הרגל, כגון מוספי הרגל, ואף על פי שאין המשמר שלהם.

ביאור מושג ברש"י

משמר/משמרות: הכהנים שתפקידם לעבוד בבית המקדש היו מחולקים לקבוצות שנקראות "משמרות". כל משמר עבד בתורו שבוע אחד. בשבוע עבודתם היו אנשי המשמר עושים את כל עבודות המקדש וכל "מתנות הכהונה" היו ניתנות להם.

4. עיין בפסוקים ו-ח וברש"י על פסוקים ו-ז, וענה :

מה הן שתי ההזדמנויות שמותר לכהן לעבוד בהקרבת קורבנות ולקבל "מתנות כהונה" וזאת כשהוא שמגיע למקדש לא בזמן המשמר שלו?

תפקידם של הכהנים בארץ ישראל

כדי להבין מהו האור ששופך חומש דברים על מקומם של הכהנים בהנהגה, בנוסף לידוע לנו מחומשים קודמים, נחפש את התפקידים הנוספים של הכהנים, בהם פגשנו בנושאים קודמים או שנפגוש בהמשך.

5. עיין בפרק יז ובפרק כ"א, וענה :

א. מצא שלושה תפקידים נוספים שיהיו לכהנים בארץ ישראל.

ב. ע"פ התפקידים שמצאת בפרקים יז ו-כא, מהו מקומם של הכהנים בהנהגה הציבורית, מלבד הימים הספורים שבהם הם משרתים במקדש? מהי החשיבות של מעמדם?

○ רש"י הירש דברים יח, א

הדברים הקודמים דנו במעמד השופטים והמלך בקרב העם, ועל כך נוספות עתה ההלכות על מעמד הכהנים בעם. כבר נאמר פעמים אחדות שהם וכל שבט לוי לא יטלו חלק ונחלה בנכסים שהאומה זוכה בהם בתורת כלל ואין להם חלק בארץ ולא בשלל המלחמה. כמו כן כבר נאמר ש"ה' הוא נחלתו" (לעיל י, ט) וכל קיומם הארצי תלוי בפעילותם למען ה' ומקדשו. בהתאם לכך כבר נידונו גם מתנות הכהונה (ויקרא כב ; במדבר יח) הניתנות להם בתורת נציגי המקדש ומשרתיו. אולם כל המתנות האלה - כגון ביכורים, תרומה, חלה, בכור, בשר חטאת ואשם, חזה ושוק, חרם וכו' - יש להן צד משותף : כולן מתוארות כמתנות המוקדשות במישרין לה' ולמקדשו ובעקיפין הן נמסרות לכהנים מאת ה', משום שהם משרתי מקדשו. כולן קדשים בעלי דרגה גבוהה או נמוכה של קדושה, ובמשמעות רחבה אפשר לומר על כולן ש"כהנים משולחן גבוה זכו" (חולין קכ ע"א). עם הכניסה לארץ וביטול הריכוזיות התרחק העם מן המקדש ושינוי זה גרר אחריו את היתר בשר תאווה (לעיל יב, כ ואילך). השפעת השינוי הזה היתה ניכרת גם במעמד הכהנים.

בשנות המסע במדבר הם יצרו את המעגל הפנימי מסביב למקדש ושם היה מקומם, ואילו בארץ היה עליהם ללכת בעקבות העם המתרחק מן המקדש עם ביטול הריכוזיות, וכך התחילו לקיים את הצד השני של פעילותם ככהנים : הם היו נציגי התורה והורו את משפטיה בקרב חיי העם. התורה מניחה שרק מקצת הכהנים נוכחים תמיד במקום

המרכז כדי לשרת במקדש, ואילו שאר הכהנים פזורים בארץ וגרים בקרב העם, ורק מזמן לזמן יעלו כדי לשרת במקדש (ראה פסוקים ו-ח). **פעילות זו בקרב חיי העם נבעה מתפקידם כלויים**; הם היו העילית של הלויים (ראה פי ויקרא עמ' שעח) ובהקשר עם התפקיד הזה הכתוב נוטה לקרוא להם "הכהנים הלויים", וכאשר הוא דן בתפקיד הזה בייחוד (פסוקים ו-ח), הוא קורא להם "הלוי" ממש.

על יסוד מעמדם בחיי העם ניתן להם עתה חלק ישיר מעל "שולחן העם"; חלק זה מגיע להם על פי "משפט הכהנים" והוא כולל זרוע, לחיים וקיבה הקרויים בהלכה "מתנות". אין הכהנים זוכים בהם בתיווכו של המקדש אלא זו מתנה ישירה "מן העם אל הכהן". הבהמה, שחלקים אלה ניתנים ממנה לכהן, היא בהמת חולין, היא "בשר תאווה" - הוא הבשר שאכילתו הותרה רק עם ביטול הריכוזיות של העם, ומכאן שמתנות אלה הן אופייניות לתקופת ביטול הריכוזיות והן מבטאות את מעמד הכהנים בקרב חיי העם המנותק מן המקדש מבחינה מקומית.

עליהם להיות "כהנים" לחיי העם: בתורתם ובדוגמתם "יכוונו" את העם לתורה, למטרותיה ולדרכיה (ראה פי בראשית עמ' קסד). כאשר העם נותן להם את המתנות האלה מעל שולחנו, הרי הוא מזהיר את עצמו ואותם על ייעוד הכהנים בקרבו, כי הוא מוסר לכהן את מעשי ידיו (זרוע), את אמרי פיו (לחיים) ואת חיי הנאתו (קיבה), ובמסירה זו הרי הוא דואג גם לפרנסת שולחנו של הכהן.

במתנות אלה מעל שולחן העם מפרנס העם את שולחנו של הכהן, וכעין זה מצות ראשית הגז מזהירה את העם על לבושו של הכהן: יש לאפשר לכהנים ללבוש בגדי אזרחים מהוגנים, לבל תהא פעילותם ניזוקה על ידי הופעתם החיצונית בקרב העם.

מובן מאליו מכל האמור לעיל, על שום מה נכתבו ההלכות האלה רק בקובץ - חוקים זה שנכתב לצורך הכניסה לארץ, שהרי חשיבות המתנות וראשית הגז מתגלה רק מעת המאורע הזה.

גם מתנות אלה - כמוהן כשאר כל מתנות הכהונה - הן רק חובה כללית כלפי שבט הכהנים בכללותו. אין שום כהן יחיד שיש לו זכות אישית להן. בעל המתנות רשאי לתת אותן לכל כהן כבחירתו, והוא ישקול רק אם האיש ראוי לכך על פי טוהר לבו ויושר אורחותיו: "טובת הנאה לבעלים" (עי' במדבר ה, י ופי' שם), "מנת הכהנים והלויים למען יחזקו בתורת ה'" (דברי הימים ב' לא, ד) - "כל המחזיק בתורת ה' יש לו מנת ושאינו מחזיק בתורת ה' אין לו מנת" (חולין קל ע"ב, תוספות שם), "כל כהן שאינו מודה בעבודה אין לו חלק בכהונה" (חולין קלב ע"ב; וראה פי ויקרא ז, לג):

6. קרא בעיון רב את פירושו של רש"ר הירש, וענה:

א. במה השתנה תפקידם של הכהנים עם הכניסה לארץ?

ב. מדוע התורה מכנה את הכהנים בפרשתינו בשם "הכהנים הלויים" או בשם "לוי"?

ג. רש"ר הירש מדבר על שני סוגי מתנות כהונה: "משולחן גבוה" ו"משולחן העם".

(1) הסבר את שני סוגי המתנות. ואילו מתנות שייכות לסוג של "שולחן גבוה" ואילו מתנות שייכות לסוג של

"שולחן העם"?

(2) מה המטרה והטעם של כל סוג?

